16/09/2019

Γράφοντας το Φως: Έκθεση του Γιώργου Κόρδη στο Βυζ. Μουσείο

/ Επικαιρότητα

Ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα της καλλιτεχνικής παραγωγής του Γιώργου Κόρδη από το 2005 έως σήμερα παρουσιάζεται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο **με τα εγκαίνια να είναι σήμερα στις 19.30.** Με αυγοτέμπερα, μελάνι και ψηφιακά μέσα ο ζωγράφος αποτυπώνει μορφές αγίων, γεγονότα της Θείας Οικονομίας, αλλά και πρόσωπα του Βυζαντίου πάνω σε ξύλο, μουσαμά, χειροποίητο χαρτί αλλά και σε υπολογιστή-ταμπλέτα!

Το εικαστικό ιδίωμα του Γιώργου Κόρδη, έχοντας τη βυζαντινή ζωγραφική ως γλώσσα «μητρική», πετυχαίνει μια πολύ σύγχρονη απόδοση πανίερων προτύπων, απόλυτα συμβατή ωστόσο με τον λειτουργικό, λατρευτικό και παιδευτικό ρόλο της θρησκευτικής εικόνας στη ζωή της Εκκλησίας μας. Για τον καλλιτέχνη, ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαίος αναφέρει χαρακτηριστικά: «Ο Κόρδης είναι γνησίως παραδοσιακός επειδή δεν είναι συντηρητικός, επειδή δεν εστράφη προς το παρελθόν εν αναμονή μαγικών λύσεων, ούτε εκτιμά το παλαιόν απλώς και

μόνον επειδή είναι παλαιόν. Εύρε το αληθές, αξιολογικώς, εντός του παλαιού, χρονικώς. Και κατάφερε να εγγίση τας χορδάς της ψυχής των συγχρόνων του, των συγχρόνων μας, να πείση δια τους ανεκτιμήτους πνευματικούς θησαυρούς της Ορθοδόξου Παραδόσεώς μας, εις μιαν εποχήν, η οποία δυστυχώς, ταυτίζει την παράδοσιν με άγονον συντηρητισμόν».

Για πρώτη φορά φιλοξενείται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο μια εικονογραφική ενότητα έργων, δουλεμένη στο τάμπλετ. Για τον χαρακτήρα και τη σημασία αυτών των έργων ο επιμελητής της έκθεσης Γιώργος Μυλωνάς επισημαίνει: «Στα πρόσφατα χρόνια, ο Γ. Κόρδης ανοίγεται σε έναν κριτικό διάλογο με τη Δύση. Τολμηρός αλλά και μπροστάρης δείχνεται και στα ζωγραφικά του μέσα. Δοκιμάζοντας τα τελευταία χρόνια το τάμπλετ, παράγει ματιέρες, που δύσκολα βγαίνουν με συμβατικό τρόπο. Δεν τον απασχολεί η ευκολία, ούτε και η τεχνητή αρτιότητα του ψηφιακού μέσου. Εκείνο που αποζητά και βλέπει ως δυνατότητα, είναι το πώς της εικαστικής αντιμετώπισης μιας νέας φόρμας• πώς δηλαδή επιτυγχάνεται μέσα από το χρώμα και τη σύνθεση μια νέα απόδοση των αγίων προσώπων και γεγονότων. Έτσι, στα ψηφιακά του έργα τον βλέπουμε πιο “ελεύθερο” να αποδώσει την “παραβολή του ασώτου” με τρόπο εξπρεσιονιστικό, αλλά και γεγονότα όπως “το μαρτύριο του αγίου Δημητρίου” ή “τον άγιο Παύλο προς τη Δαμασκό” να αποδίδονται με έναν “ψηφιακό ρεαλισμό” – ας επιτραπεί ο όρος-, έναν ζωγραφικό τρόπο που μεταγράφει στην εικονογραφία την πραγματικότητα που συνηθίζει πια το σύγχρονο βλέμμα στα ψηφιακά μέσα».

Ο Γιώργος Κόρδης γεννήθηκε στη Μακρυρράχη Φθιώτιδας, το 1956. Σπούδασε Θεολογία στο Ε.Κ.Π.Α. και αγιογραφία στον π. Συμεών Συμεού. Μετεκπαιδεύτηκε στη Θεολογία και στην αισθητική της Βυζαντινής τέχνης στη Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού στη Βοστώνη. Στην ίδια πόλη σπούδασε ζωγραφική στο “School of the Museum of Fine Arts”. Στην Αθήνα, συνέχισε τις σπουδές στη χαρακτική με δάσκαλο τον Φώτη Μαστιχιάδη. Από το 2003 διδάσκει εικονογραφία στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και διετέλεσε επισκέπτης καθηγητής στο “Institute of Sacred Music” («Ιερομουσικό Ινστιτούτο») του Πανεπιστημίου Γέιλ, και σε άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα του εξωτερικού. Σήμερα, ως επισκέπτης καθηγητής, διδάσκει συστηματικά στο Πανεπιστήμιο Notre Dame των Η.Π.Α. και στο Κέντρο Τεχνών «Μετς» στην Αθήνα. Έργα του Γιώργου Κόρδη κοσμούν μεγάλους ναούς, σπουδαία μουσεία καθώς και πάμπολλες ιδιωτικές συλλογές εντός και εκτός Ελλάδας.

Η εικόνα στην ψηφιακή εποχή

Ο Γιώργος Κόρδης στα πολλά γραψίματά του έχει παρομοιάσει τον εαυτό του με δέντρο. «Πάντα κουβαλάω μέσα μου την εικόνα ενός κατάμονου δέντρου, συμβόλου καταμεσίς στον κάμπο του χωριού μου στην αποξηραμένη λίμνη της Ξυνιάδας. Ενός δένδρου που αντέχει και βαστά». Την ίδια εικόνα αναφέρει χρόνια πριν ο μεγάλος δάσκαλος Φώτης Κόντογλου: «και κείνο κάθεται ολομόναχο και συλλογίζεται, έρημο, αζύγωτο. Κανένας δε θα το κοίταξε στον αιώνα, κανενός η ματιά δεν σταμάτησε απάνω του ποτές. Ίσως να το κοίταξα εγώ πρώτος αυτό το ρημοδέντρι, κι έγινα ένα μ' αυτό. Ναι, εγώ ο ίδιος είμαι εκείνο το δεντράκι» αποφαίνεται εξομολογητικά ο μάστρο – Φώτης (από το Ευλογημένο Καταφύγιο, 2009).

Μπορεί να μοιάζει παράδοξη στα μάτια πολλών η ταύτιση των δύο, στην πραγματικότητα όμως, ο Κόρδης δείχνεται ο πιο συνεπής, ίσως, «επίγονος» του Κόντογλου σε τούτο: τόσο στο έργο του – δεν ξεχωρίζει το εικονογραφικό από το κοσμικό – όσο και στις παραδόσεις που έκανε στο Πανεπιστήμιο ή στα πολλά βιβλία που έχει γράψει, ο ζωγράφος υπερασπίζεται με πάθος τη βυζαντινή τεχνική, τη «μητρική» όπως την αποκαλεί εικαστική του γλώσσα, θεωρώντας ότι προσφέρει στον γνήσιο δημιουργό απείρως περισσότερες δυνατότητες από τη δυτική τέχνη, στην αντιμετώπιση δύσκολων τεχνικών προβλημάτων (αυτό μας το έδειξε περίφημα ο Κόντογλου στο Δημαρχείο των Αθηνών).

Ο Γ. Κόρδης δεν πρότεινε ποτέ την αντικατάσταση της παράδοσης. Όποτε του δίνεται η ευκαιρία, την υπερασπίζεται με σθένος, επικαλούμενος πάντοτε τα διδάγματα και τους «χυμούς» της. Εκείνο που αποζητά και ευαγγελίζεται με το εικονογραφικό του έργο και τα μαθήματα που παραδίδει στον τόπο αλλά και στο εξωτερικό, είναι το βλέμμα του ζωγράφου απέναντι στην παράδοση, το προσωπικό ύφος. Επομένως, πιο σωστά πρέπει να ειπωθεί ότι ο Κόρδης υπερασπίζεται το καθαρό βλέμμα του ζωγράφου απέναντι στη «φωτοτυπική» αναπαραγωγή του παρελθόντος. Δεν είναι καν «ανανεωτής», εάν αυτός ο όρος υποδηλώνει την μερική έστω ανατροπή της παράδοσης. Με το παράδειγμά του καθιερώθηκε ως ένας εκ των βασικών διδασκάλων της βυζαντινής ζωγραφικής στον τόπο μας, όχι μόνο μέσα στο ναό, αλλά ευρύτερα στο δημόσιο χώρο, – έχουμε παραδείγματα μαθητών του ακόμη και στην τέχνη του δρόμου -, σε βαθμό που ο ομότεχνός του π. Σταμάτης Σκλήρης τον έχρισε «διαμορφωτή της Σχολής των Αθηνών» (σε συνέδριο 2016). Ας μου επιτραπεί να επαναφέρω τη φράση του π. Ιερόθεου του αγιορείτη: «δεν χρειάζεται να παριστάνει τον βυζαντινό, είναι βυζαντινός». Και κοιτώντας το έργο του Γ.Κόρδη οφείλουμε να θυμόμαστε ότι ο Μανουήλ Πανσέληνος δεν ήταν περισσότερο ή λιγότερο βυζαντινός από τον Θεοφάνη τον Κρητικό. Η παράδοση –για να κλείσουμε αυτό το θέμα- δεν είναι επανάληψη αλλά

συνείδηση.

Το ιδιαίτερο, το προσωπικό βλέμμα του Γιώργου Κόρδη στις βυζαντινές του ρίζες, διακρίνεται καθαρά στην έκθεσή του στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, μέσα από ένα αντιπροσωπευτικό σύνολο 80 περίπου εικόνων. Μορφές αγίων, μορφές γεγονότων της Θείας Οικονομίας, αλλά και πρόσωπα της Ορθοδόξου καθώς και της Ελληνικής Ιστορίας –πολλά δημοφιλή, άλλα λιγότερο γνωστά – καλύπτουν χρονικά ένα δημιουργικό εύρος 15 περίπου χρόνων, από το 2005 έως το σήμερα, με αφετηρία το σημείο όπου ο δημιουργός ξεκινά να ζωγραφίζει με θερμή υποζωγράφιση (με τη χρήση αυγοτέμπερας, την οποία μετά από πολλές δοκιμές και εργαστηριακή έρευνα συνδυάζει με ορισμένου τύπου υποζωγράφιση).

Από τις πρώτες κιόλας εικόνες είναι εμφανείς στο ιδίωμα του ζωγράφου οι επιρροές από την Κομνήνεια ζωγραφική (β’ μισό 12ου αι.). Η ζωγραφική του έχει αίσθηση του ρυθμού κι έναν στροβιλισμό. Ένα παιχνίδι αισθητικό, ένα «πανηγύρι» που ο Γ. Κόρδης το χαίρεται. Όλη του η δουλειά έχει τέτοιες επιδράσεις. Υπάρχει μια διαδρομή με εμφανείς σταθμούς, με διαφορετικό κλίμα, αλλά υπάρχει μια ενότητα. Στις αρχές εμπνέεται από την εικονογραφία του Ράλλη Κοψίδη, αλλά πολύ γρήγορα υιοθετεί στοιχεία και από άλλες πηγές, εμπλουτίζοντας τη σύνθεση με λεπτομέρειες αφηγηματικού χαρακτήρα, που όπως λέει ο ίδιος «πλουμίζουν την εικόνα».

Τα «πλουμίδια» του Γ. Κόρδη – τα καράβια, οι σκάλες, τα δέντρα – δεν έχουν χαρακτήρα διακοσμητικό, ούτε απλώς «γεμίζουν» την εικόνα. Συμβάλλουν εξίσου στο ρυθμό όπως τον κατανοεί ο ζωγράφος από την ελληνική εικαστική παράδοση και μάλιστα από την κλασική αρχαιότητα. Το στοιχείο αυτό έχει οργανικό ρόλο στις εικαστικές λύσεις που δίνει. Θα τολμούσαμε να ισχυριστούμε ότι δεν είναι δάνειο από τους αγιογράφους της παράδοσης, αλλά από τον ζωγραφικό τρόπο του Κωστή Παρθένη, που δε μας δείχνει απλώς και μόνο την αγάπη του Γ. Κόρδη για τον σημαντικό δάσκαλο. Όπως ο Κ. Παρθένης πάσχισε να εκφράσει ζωγραφικά έναν τρόπο «ελληνικό», μία έκφραση που να πηγάζει από την αρχαιότητα και να αγκαλιάζει τη δημιουργία ως τους νεότερους χρόνους, έτσι και ο Γ. Κόρδης αναζήτησε ένα «ρυθμό» μέσα από την ιστορική της περιπέτεια. «Να, κάπως σαν την ελληνική γλώσσα» γράφει ο ίδιος. «Όσο αυτή η γλώσσα μπορεί να γίνει εργαλείο και φορέας έκφρασης της ποιητικής εμπειρίας, τόσο θα αξίζει να ζει και να πλουτίζεται πλουτίζοντας τον κόσμο».

Με τον ρυθμό επιχειρεί να υπηρετήσει κι ένα ρόλο «λειτουργικό», ευθυγραμμισμένο, καθώς λέει, με τη ζωή της Εκκλησίας: «Ο ρυθμός καθιστά τη βυζαντινή ζωγραφική, κατά τη γνώμη μας, τέχνη λειτουργική. Πώς δηλαδή η βασική στόχευση είναι η ρυθμική οργάνωση και η αναφορά της εικόνας στο θεατή

και στην αίσθησή του ώστε να επιτευχθεί συνειδησιακά η ενότητα του χρόνου και άρα να υπάρξει μια διευρυμένη αντίληψη για την πραγματικότητα της Εκκλησίας-κοινότητας και άρα της κοινωνίας».

Κεντρικό ρόλο σε αυτή την ενότητα, με τον τρόπο που την εννοεί ο ζωγράφος, φέρει η καμπύλη. Αυτή είναι που «νικά» την ευθεία γραμμή και κυριαρχεί δημιουργώντας μια δίνη που αποζητά να ενώσει τα πάντα. Ακόμη και σε μεγάλη κλίμακα, μέσα στον ζωγραφισμένο από τον Κόρδη ναό, η καμπύλη φέρει σε θαυμαστή αλληλοπεριχώρηση και ενότητα το ημισφαίριο του τρούλου και το στιβαρό τετράγωνο του κυρίως ναού. Η δίνη αυτή περιστρέφει τις φόρμες που χάνουν την στατικότητα και την μονοσήμαντη αναφορά τους σε κάποιο σημείο. «Όλα κινούνται και αναφέρονται ταυτόχρονα παντού. Όλα είναι τα πάντα τοις πάσι» γράφει ο ίδιος.

Η αίσθηση του ρυθμού είναι αποκαλυπτική στον «Ευαγγελισμό». Την σχεδίασε, όπως μου λέει, σαν μια ανάσα, με απίστευτη ταχύτητα και την άλλη μέρα κιόλας ζωγραφίστηκε. Τα «πλουμίδια» του, αντιστοίχως, συχνά απηχούν τα ίδια τα απεικονιζόμενα πρόσωπα. Ο Θεόφιλος ο Παντοκρατορινός για παράδειγμα, μια μικρή εικόνα από την ενότητα με τους αγιορείτες, φέρει πίσω του ένα κάμπο που έχει αντιμετωπιστεί με τρόπο «γραφιστικό», αντλώντας δάνεια από την χαρακτική στην οποία έχει μακρά θητεία ο Γ. Κόρδης. Ο αγιορείτης αυτός ήταν καλλιγράφος γι’ αυτό και το φόντο πίσω του είναι σαν γραφή, δεν έχει όγκο. Την ικανότητα του δημιουργού στη λεπτομέρεια μπορεί κανείς να δει και στα ασπρόμαυρα σχέδια, μια σειρά νεομαρτύρων με πενάκι, καμωμένα σαν «κεντήματα».

Το δεύτερο που επιχειρεί ο Κόρδης τόσο στην εικόνα, όσο και μέσα στο ναό, είναι η επιστροφή στην αρχαιότατη τετραχρωμία που δίδαξε ο Πολύγνωτος τον 5ο αιώνα π.Χ. (με βασικά χρώματα το άσπρο, μαύρο, ώχρα και κόκκινο). Αν και λιτή, η παλέτα αυτή χαρίζει στο δημιουργό μια μοναδική χρωματικότητα καθώς, παίζοντας με τους τόνους και τις αποχρώσεις, του παρέχει απεριόριστες δυνατότητες. Το πιο σημαντικό, επειδή τα τέσσερα χρώματα είναι συγγενή μεταξύ τους, δηλαδή γαιώδη, όταν συμπλέουν, βγάζουν ένα αρμονικό και «γλυκό» αποτέλεσμα. Αυτό, στα χέρια του Γ. Κόρδη γίνεται ποίηση, και είναι ιδιαιτέρως εμφανές σε μεγάλης κλίμακας ναούς, όπως η Παναγία Φανερωμένη στη Βουλιαγμένη. Εκεί, ο πιστός στην προσευχή του αντικρίζει ένα χρωματικό επίτευγμα, σαν ένα σύνολο ενιαίας αναφοράς, όπου η καμπυλώδης αρχιτεκτόνηση των παραστάσεων συντελεί, όχι στη δέσμευση του βλέμματος του πιστού, αλλά στο «άνοιγμα» σε βάθος υπερβατικό.

Αυτό το αίσθημα περιγράφει γλαφυρά ο Γ. Κόρδης όταν μιλά για τους ασκητές του, πολλοί από τους οποίους αποκαλύπτονται στο βιβλίο. «Οι ασκητές οι εμοί έχουν

χρώματα πολλά και θριαμβευτικά, γιατί είναι κήρυκες που διαλαλούν για τη δύναμη της ομορφιάς, χρώματα που σεμνά και τρυφερά φωνάζουν πως ο κόσμος αλλιώς δε γίνεται να ζήσει παρά μονάχα με την ανόρια ελευθερία που δέχεται να θυσιαστεί για χάρη του εχτρού· με τη σιωπή που ποτέ δεν προηγείται της ερώτησης· με την αγάπη που υπομένει και στο σώμα βαστά όλα του κόσμου τα στρεβλά και τον πόνο και τον θάνατο με χαρά».

Όλοι οι ασκητές αποδόθηκαν με μια λεπταίσθητη χρωματική γκάμα που δεν δίνουν απλώς χρώμα, αλλά μετουσιώνουν τις μορφές σε χρώμα. Ακόμη και η εικόνα της αγίας Μαρίας της Αιγυπτίας, που αποδίδεται με λευκό ένδυμα, έτσι όπως προβάλλει αέρινη – δεν πατά στο έδαφος, καθώς είναι σε δέηση – αντιπαραβάλλει την απίσχνανση του σώματός της στο χώρο με ένα αιμάτινο φως από κιννάβαρι.

Εντελώς προσωπική είναι και η ενότητα με τα πρόσωπα του Βυζαντίου. Με ωραίες λύσεις σε συνθετικό επίπεδο και με ένα ιδιάζον χρώμα, ο Κόρδης επιχειρεί μέσα από αυτές τις μορφές, μια ζεύξη ανάμεσα στο εικονογραφικό και το κοσμικό έργο, «ελεύθερος» από τυπικές δεσμεύσεις της αγιογραφίας. Στο «όραμα του αγίου Ιωάννη του Κουκουζέλη» η δέηση του μελοποιού μπροστά σε μια υπερβατική μορφή που παραπέμπει σε καθρέφτη διακοσμημένον με φτερά σεραφείμ, είναι μια σύλληψη που δεν θα μπορούσε ο δημιουργός της να φέρει μέσα στο ναό. Παρ’ όλα αυτά ο ζωγράφος τολμά και εντάσσει μαζί με την ιστορία της Εκκλησίας, των αγίων, των μαρτύρων και των μαρτύρων συνειδήσεως που ήταν οι ασκητές, τα πρόσωπα αυτά, διδάσκοντάς μας ότι υπάρχουν άπειροι τρόποι για να εκφράζει ο άνθρωπος την αγάπη του προς τον Χριστό.

Στα πρόσφατα χρόνια, ο Γ. Κόρδης ανοίγεται σε έναν κριτικό διάλογο με τη Δύση. Τολμηρός αλλά και μπροστάρης δείχνεται και στα ζωγραφικά του μέσα. Δοκιμάζοντας τα τελευταία χρόνια το τάμπλετ, παράγει ματιέρες, που δύσκολα βγαίνουν με συμβατικό τρόπο. Δεν τον απασχολεί η ευκολία, ούτε και η τεχνιτή αρτιότητα του ψηφιακού μέσου. Εκείνο που αποζητά και βλέπει ως δυνατότητα, είναι το πώς της εικαστικής αντιμετώπισης μιας νέας φόρμας· πώς δηλαδή επιτυγχάνεται μέσα από το χρώμα και τη σύνθεση μια νέα απόδοση των αγίων προσώπων και γεγονότων. Έτσι, στα ψηφιακά του έργα τον βλέπουμε πιο «ελεύθερο» να αποδώσει την «παραβολή του ασώτου» με τρόπο εξπρεσιονιστικό, αλλά και γεγονότα όπως «το μαρτύριο του αγίου Δημητρίου» ή «τον άγιο Παύλο προς τη Δαμασκό» να αποδίδονται με έναν «ψηφιακό ρεαλισμό» – ας επιτραπεί ο όρος-, ένα ζωγραφικό τρόπο που μεταγράφει στην εικονογραφία την πραγματικότητα που συνηθίζει πια το σύγχρονο βλέμμα στα ψηφιακά μέσα.

Οι εικόνες του Γιώργου Κόρδη είναι νόστος και άνοιγμα στο μέλλον. Νόστος γιατί ο ζωγράφος κρατά ζωντανή στο έργο του την ανάσα των ανώνυμων και μη

μαστόρων της τέχνης του. Μπορεί να νιώθει «κατάμονο δέντρο», αλλά μετέχει κι αυτός με «λόγο» – έργο δηλαδή ζωγραφικό και διδασκαλία – στη βυζαντινή ζωγραφική, την ελληνική ζωγραφική με άλλα λόγια μέσα στην ιστορική της περιπέτεια. Το κάνει όχι μόνο στον τόπο του, αλλά και στο εξωτερικό. Είναι, όμως, κι άνοιγμα στο μέλλον γιατί, ακόμη και μέσα σε ένα μουσείο, φιλοδοξεί να «πυροδοτήσει» μια ζωγραφική που θα βγει από τις προθήκες. Ναι, ο Γιώργος Κόρδης είναι ένα δέντρο, που όχι μόνο βαθαίνει τις ρίζες της πλούσιας εικονογραφικής παράδοσης, αλλά στα γερά κλαδιά του μπορεί να εμπνεύσει και να βαστήξει νέους δημιουργούς. Όχι σαν διαμορφωτής μιας τάσης, ακόμη και σχολής, αλλά ως ζωντανό παράδειγμα εικονογράφου με πρόσωπο για τους μελλοντικούς δημιουργούς. Έτσι αντιλαμβάνεται το ρόλο του κι αυτό υπηρετεί, καθώς λέει: «ο καλλιτέχνης στον έλληνα τρόπο λέγεται δημιουργός. Γιατί μέσα από αυτόν λειτουργεί ο δήμος, αποκτά δηλαδή σάρκα και οστά η εμπειρία ζωής την οποία έχει η κοινότητα. Και το έργο του είναι λειτουργία όταν μπορεί να παράγει κοινότητα, λαό, δήμο. Τότε ο δημιουργός είναι οργανικό μέρος της κοινότητας χωρίς να χάνει το πρόσωπο του».